

BÖLÜM 38

1-Milli Mücadele’de Mardin

Mardin, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı yıllarında ülke savunmasına önemli katkılar sunan kadim şehirlerimizdendir. Bu zorlu dönemlerde, eli silah tutan 18-45 yaş arasındaki tüm erkek nüfus askere alınmış, hatta Mardin’de erkek nüfus yok denecek seviyelere inmiştir. Özellikle İstiklal Savaşı’nda Kuvâ-yi Milliye ruhuyla hareket eden Mardinliler, şehri önce İngilizlere sonra da Fransızlara teslim etmeyerek büyük bir direnç göstermiş, Mustafa Kemal Atatürk’ün direktiflerini yerine getirmiştir. Sakarya Meydan Muharebesi öncesi çıkarılan **Tekalif-i Milliye (Ulusal Yükümlülük) Kanunu** gereğince, Mardinlilerin sağladığı destek gücünün çok ötesinde olmuştur. Savaş boyunca orduya zahire, et, giyecek, kap-kacak ve çadır gibi temel ihtiyaçlar konusunda sürekli yardımda bulunmuşlardır

1-Mustafa Kemal Atatürk’ün Mardin Ziyaretleri

Mustafa Kemal Atatürk’ün Mardin’e ilk ziyareti, **13 Mart 1916** tarihinde gerçekleşmiştir. Diyarbakır’daki 16. Kolordu Komutanlığı’na atanması sebebiyle Ceylanpınar’a demiryoluyla gelmiş, oradan otomobille hareket ederek Mardin’de bir gece konaklamıştır. Mardin’de kaldığı gece aldığı bir telgrafla, **1 Nisan 1916 itibarıyla generalliğe terfi ettiğini öğrenmesinin sevinci, Mardinliler için de bir övünç kaynağı olmuştur** Mustafa Kemal Atatürk’ün bu ziyaretini Süryani Metropolit Hanna Dolapönü, “Tarihte Mardin” adlı kitabında detaylıca anlatır. Mardin girişinin bozuk ve dar olması nedeniyle, yanında bulunan dönemin Belediye Reisi Kömürcü Hıdır Çelebi’nin huzurunda maiyetine talimat vererek, 200 kişilik bir istihkâm birliğine yolun genişletilmesi ve düzeltilmesi emrini vermiştir. Bu, Mustafa Kemal Atatürk’ün Mardin’in imarı için verdiği ilk talimattır .

Mustafa Kemal Atatürk, Mardin’i ikinci kez, 2. Ordu Komutan Vekaleti emrini aldıktan hemen sonra, **1917 yılının Şubat ayının tahminî 10’unda**, Mardin’deki Alman Karargahını ziyaret etmek amacıyla gelmiştir. Bu ziyaret, şehirdeki eski tarihi eserlerin görülmesi ve Mardin çarşısından alışveriş yapılmasının ardından aynı gün Diyarbakır’a dönüşüyle sonlanmıştır.

Atatürk’ün bilinen bu iki ziyaretinin dışında, **1917 yılının Mart ayının sonuna doğru bir kez daha Mardin’e geldiği** anlaşılmaktadır. Bu ziyaretin büyük ihtimalle Suriye’deki 7. Ordu Komutanlığı’na atanması ve bu göreve başlamak için Halep’e gitme amacına yönelik olduğu değerlendirilmektedir. Mustafa Kemal, 6 kişilik karargâhıyla birlikte otomobille Diyarbakır’dan Mardin’e gelmiş ve Belediye Başkanı Hıdır Çelebi tarafından evinde misafir edilmiştir. Belediye Başkanı’nın Mustafa Kemal Atatürk için o gece evinde verdiği ziyafette, Mardin’in önde gelen tüccarlarından Abdurrahman Kavas, Atatürk’e sansar derisinden yapılmış çok güzel bir kürk hediye etmiştir. Bu kürkü şu anda Konya Müzesi’nde muhafaza edildiği ve Mustafa Kemal Atatürk’ün İstiklal Savaşı’nda da bu kürkü giydiği resimlerden anlaşılmaktadır .

2-Erzurum ve Sivas Kongreleri’nde Mardin

Erzurum Kongresi

23 Temmuz 1919’da toplanan Erzurum Kongresi’nde Mardin’i **Necip Bey (Güven)** ile eşraftan tüccar **Ali Efendi’nin** temsil etmek üzere seçildiği, birçok kaynak tarafından teyit edilmektedir. Bu iki delegenin Erzurum’a giderek kongre öncesinde bizzat Mustafa Kemal Atatürk’ten, Mardin’in İtilaf Devletleri tarafından işgaline karşı toplu direniş ve kararlılık gösterilmesi konusunda direktif aldıkları belirtilmiştir .

Sivas Kongresi

Diyarbakır’daki 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halid Bey’in Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği telgrafta, Mardin Mutasarrıflığı yönetici ve eşrafının Sivas Kongresi’ne katılım kararı aldığı bildirilmiş olmasına rağmen, bu kongreye Mardin’den herhangi bir temsilcinin katılmadığı görülmüştür.

3-İngiliz İşgal Teşebbüsleri (22 Mart - 26 Mayıs 1919)

Daha savaş sırasında bölgede aktif olan İngiliz ajanları **Arabistanlı Lawrence, First Leydi El Hatun Gertrude Bell ve Noel** aracılığıyla Osmanlı'yı parçalamak adına kimlerle bağlantı kuracaklarını belirlemişlerdi. İngilizler, Musul'un ardından hızla Suriye, Antep, Maraş, Kilikya (Adana) ve Urfa'yı işgal ederek Mardin sınırına dayandılar. Irak'taki İngiliz Siyasi temsilcisi **Noel**, beraberindeki komutanlarla birlikte şehri savaşmadan ele geçirmek amacıyla **12 Mayıs 1919'da Mardin'e geldi**.

İngiliz Noel, şehrin ileri gelenleriyle bir araya gelerek, şehri teslim etmeleri için önce teklif, ardından telkin ve tehditlerde bulundu. Hangi devletin egemenliği altına girmek istediklerini sordu. Ateşkesin ardından gelen hızlı işgaller karşısında şaşkına dönen eşraf, bir süre sonra cevaplarını vereceklerini bildirdi. Birkaç toplantı yapmalarına rağmen bir sonuca varamayınca, şehrin saygıdeğer isimlerinden olan **Süryani Kadim Patriği III. İlyas Şakir Efendi'ye** başvurdular. Uzun görüşmelerin ardından Patriğin önerisi oybirliğiyle kabul edilerek Noel'e şu kararlı cevap iletilti: **“Biz Türküz! Türk idaresinden başka bir idareyi istemiyoruz. Aksi halde yekvücut olarak canımızla ve malımızla mücadeleye hazırız.”**

Noel, kendi inancından bildiği patriğin bu mücadelecî tavrı karşısında şaşkına döndü. Hiçbir şey söylemeden 14 Mayıs günü Mardin'den ayrılıp, **Derik ve Midyat** kazalarına geçti. Oralarda da halkı kandırmak için elinden geleni yaptı. Ancak Derik halkı, başlarında **Rutan Aşireti Reisi Salih ve Necim Ağalar** olduğu halde, aynen Mardin'in verdiği kararı verdiler. Noel burada da umduğunu bulamayınca, Mardin'i işgal edebilmek için kuvvet toplamak üzere Viranşehir'e giderek İbrahim Paşa'nın oğullarını kendi tarafına çekmeyi başardı. Bu yanıltmadan sonra Siverek ve Urfa birleşerek isyan çıkardılar.

O sırada Diyarbakır'daki **Elcezire Komutanı Albay Nihat (Anılmış Paşa)**, başarılı bir komutan olarak Derik'teki **Necim Ağa'nın oğulları Salih ve Abdi** ile birleşmek üzere gönderdiği 500 askerle isyanı bastırdı. İsyanıcılar Suriye'ye kaçarken, Salih ve Abdi gösterdikleri kahramanlıktan dolayı **İstiklal Madalyası** ile taltif edildiler. Bölgedeki farklı dil ve dinden insanların dayanışma içindeki milli duruşu karşısında tutunamayacaklarını anlayan Noel, geri dönerek genel durumu ve bölgenin bir bataklık olduğunu üstlerine bildirdi .

4-Fransız İşgal Teşebbüsü (9 Ocak 1920)

Osmanlı Hükümeti'nin işgallere karşı konulmaması direktifine uyan Maraş, Urfa, Antep ve Kilikya'nın (Adana) başına gelenleri duyan Mardinliler, sıranın kendilerine geldiğini anlayarak tedbirler almaya başladılar. Kartal Yuvası olarak bilinen kalenin geçmişte olduğu gibi kolayca işgal edilemeyeceğini düşündüler. Mıntika Komutanı Yarbay Kenan, milli bir birlik oluşturabilmek için şehrin ileri gelenleriyle görüşmelere başladı.

General Kenan

Mardin Mıntika (Bölge) Komutanı **Yarbay Kenan Bey**, milli bir örgüt kurulması için **Millizade Eyüp'ü (Önen)** görevlendirdi. İngilizler, yapılan anlaşma gereği önemli bir demiryolu istasyonu olan **Rasülayn (Ceylanpınar)**'ın yönetimini, iyi bir diplomat olan **Albay Norman** komutasındaki Fransızlara devrettiler. Norman'ın yanına birkaç subay daha verilerek Mardin'i işgal etmek üzere görevlendirildi.

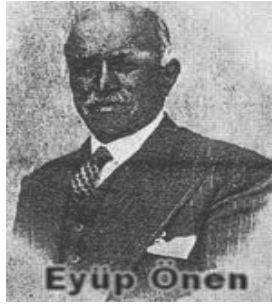
Mardin halkı gelişmeleri duyar duymaz derhal protesto etti. **30 Ekim 1919** tarihinde, binlerce kişinin katıldığı büyük bir miting düzenlendi. Heyet-i Merkeziye adına **Hüseyin** imzasıyla şu protesto yayınlandı: **“Haksız ve adaletsiz bir sulh kararının, medeniyet alemine refah ve saadet getireceği yerde, kanlı bir istikbal doğuracağı herkesçe bilinmektedir.”**

Fransızlar, Mardin'i **Suriye'nin bir parçası, halkını da Arap olarak** görüyorlardı. Bu nedenle Maraş, Urfa, Antep'te olduğu gibi bir direnişle karşılaşmayacaklarını düşünüyorlardı. Albay Norman, başta Süryani ve tehcir sonrası yoğunlaşan Ermeni kökenli halk tarafından sevinçli bir törenle karşılanacağını düşünerek, büyük bir özgüvenle harekete geçti. Yanına asker

almaya gerek görmeden, dört subay ve bayrakla şehre yöneldi. Mardin’de coşkuyla karşılanacağını, ileri gelenlerle tanışmak ve kaleye Fransız bayrağını asma görevini yerine getireceğini düşünüyordu. Oysa ömrünün en uzun, seksen yıla bedel sekiz saatini yaşadı .

Güneydoğu’da işgallere sessizce boyun eğildiği o günlerde, Mardin’de doğru dürüst bir askeri birlik bulunmuyordu. Bir yıl önce ordusu dağıtılmış, Osmanlı Devleti’nin kolu kanadı kırılmıştı. Eli silah tutanlar da saldırıya uğrayanların yanına koşmuştu. Mardin’de yaşlı erkekler, kadınlar ve çocukların dışında, güvenliği sağlayan birkaç Zaptiye dışında, bir saldırıya karşı koyacak kuvvet de yoktu.

16 Kasım’da Mustafa Kemal Paşa’nın Fransız işgaline karşı konulması hususunda yayınladığı beyanname gereğince, milli bir kuvvet oluşturmak için girişimlerde bulunan **Eyüp Önen**, civar köylere haber saldı. Daşiler, Zazalar, Rutanlar, Rammanlar akın akın şehre gelmeye başladılar. On gün içinde sekiz bin kişilik bir kuvvet oluşturuldu. Bu kuvvetle Mardin’i korumak için planlar yapmaya ve silah bulmaya çalışıldı.

Norman emrindeki kuvvetlerle Mardin’i güneyden sarmaya başladı. Kuvvetlerinin bir bölümünü Deyr’ül Zaferan’a yerleştirdi. “**Askerü’l-Deyr**” denilen bu Fransızlar, halkın ürünlerine el koymaya, taciz etmeye başladılar. Pışıpşte (çalı çırpı) toplamaya giden yaşlı bir köylü kadına tecavüz etmeleri nefretle karşılandı. Bu olay, diğer illerdeki kadınlara yönelik tacizlerle başlayan direniş ruhunu Mardin’de de harekete geçirdi. Norman komutasındaki kuvvetlerin şehre yaklaştığı görülünce, Yarbay Kenan hemen harekete geçti. Belediye Reisi Hıdır Çelebi (Kömürlü), Mutasarrıf Mustafa Nadir Bey, Müftü, Abdurrahman Kavas, Daşiler Reisi Hamdan Ağa ve yardımcısı M. Derviş (Başabaş), Ramman

Aşireti Reisi Ali Ağa, Rutan Aşireti Reisi Hacı Necim ve Salih Ağalar gibi yerel liderlerle bir araya geldi. Ayrıca, Hıdır Kümeli, Abdülgani Ensari, Millizade Esat-Mithat, Necip (Güven), Şatanalar'dan Abdülrezzak Efendi, Paşavatlar'dan Süleyman (Sülo Emo), Zabtiye Abdurrahman ve kardeşi Muallim Abdülgani (Taşkent), Hoca Ali (ye) Efendi (Aykaç), Sıt Faraçlar'dan Abdülgani (Beşer), Remzi Mehmet (Çelik), Acem İsmail'lerden Numan Pabuçi (Efe), Süryani Kadim Patriği III. İlyas Şakir Efendi ve Metropolit Cercis Efendi gibi ileri gelenleri de topladı.

Aynı zamanda, Nusaybin'de bulunan Eyüp Önen'i acil bir telgrafla geri çağırdı. Halk ise Milli Teşkilat Reisi Eyüp Önen'in evinde toplanarak gerekli emirleri bekliyordu. Böylece Mardin, Fransız işgaline karşı mücadelede üstün bir stratejik zekâ ile şu tedbirleri aldı:

Göz Aldatma ve Caydırıcılık: İlk tedbir olarak, istasyon ile şehir arasındaki tepelere birçok çadır kurularak, içinde milli teşkilatın bulunduğu izlenimi yaratıldı. Bu, düşmanda kalabalık bir askeri kuvvet olduğu algısını oluşturmayı amaçladı.

- 1. Kıt Kaynakları Akılcıca Kullanma:** Silah ve cephane yönünden imkânlar çok azdı. Karargâhta sadece birkaç mavzer vardı. Ancak Fransızların birkaç subayla geleceği anlaşılmca rahat bir nefes alındı ve diğer tedbirlere başvuruldu.
- 2. Tüfek Süngüsü Taklidi:** İnce odunlara süngü ölçüsündeki et bıçakları bağlanarak, tüfek süsü verildi. Kayaların arkasına yerleşenler, başlarını ve sadece süngülerini gösterdikleri sahte tüfekleriyle kalabalık bir askeri kuvvete dönüştüler.
- 3. Top Taklidi:** Kaledeki iftar topunun yanına, top süsü verilmiş birkaç soba borusu yerleştirildi. Bu, kale savunmasının güçlü olduğu izlenimini pekiştirdi.
- 4. Stratejik Kontrol Noktaları:** İstasyon ve çevresi, Milli Teşkilat'a bağlı Süvariler tarafından tutuldu. Amaç, Fransızların diğer illerde yaptığı gibi, Norman'ın da Ermeniler ile irtibata geçmesini önlemektir.

İstasyona gelen Norman, yoğun kalabalığı görünce büyük bir şaşkınlık yaşadı. Elllerinde mavzer, balta, hançer bulunan insanların bakışları hiç de “-Araplar gibi-” dostane değildi. Bir an geri dönmeyi düşündü, ancak askeri gururu buna

engel oldu. Hemen otomobiline binip şehre doğru yöneldi. Belediye binasına girdiğinde kendisini bekleyen eşrafla karşılaştı. Hepsiyile selamlaşırken, belediye çevresinde gitgide genişleyen silahlı insan halkasını fark etti. Tedirgin bir şekilde, Sevr Antlaşması uyarınca bölgenin kendilerine verildiğini ve geliş amacını açıkladı:

“Biz buraya memleketin selamet ve asayişini temin için geldik. Başka bir niyetimiz yok. Mardin’in selamet ve saadetinden başka bir düşüncemiz yok. Amacımız şehirleri değil, kalpleri işgal etmektir. Bu konuda hükümet-i mahalliyenin (yerel yönetim) ve eşrafın da kemal-i samimiyetle bize yardım etmelerini rica ederim... Urfa, Antep, Maraş’ta direnenler cezalandırıldı. Hükümetimiz Mardin halkını Suriye halkından ayrı görmediğinden ve direnmeyeceklerini düşündüğünden askeri birlikle gelmedim. Hükümetim Mardin’i bir Avrupa şehri haline getirecek... İç yönetimi yerel halka bırakıp, Diyarbakır’a geçeceğim. Bize düşen görev Fransız bayrağını kaleye asmak...”

Belediye’de bulunan eşraf adına Milli Teşkilat Başkanı **Eyüp Önen**, başı dik, mağrur ve azimli bir ifadeyle şu karşılığı verdi:

“Tercüman! Hepimiz namına, bütün Mardin ve Mardinliler adına Norman’a bildir ki; burası zannettiği gibi Suriye’den bir parça değil, binlerce senelik bir Türk şehridir. Türklüğünü muhafaza ve müdafaa yolunda bugüne kadar nasıl çalışmış ve istilaları nasıl kahramanca karşılamışsa, yine öyle yapacaktır. Hükümetimiz her türlü ihtiyaçlarımızı temin etmeye kadirdir. Kolonel belki de Mardin’i işgale kalkışır. İyi bilsin ki, bu takdirde karşısında kadın-erkek on binlerce müdafî bulacak ve bu tecrübeden çok zararlı çıkacaktır. Tek kişi kalsak bile, şehri ona teslim etmeyiz! Hayatına acısın ve Mardin-Diyarbakır sevdasından vazgeçerek, geldiği gibi gitsin!..”

Eyüp Önen Bey’in yaptığı bu konuşmayı duyan Mardin gençleri heyecanla nümâyîş yapıp Norman’ın şehri hemen terk etmesini istediler. O sırada kaleden gelen top sesleri heyecanı tırmandırdı. Bu kesin tavır karşısında Norman, Askeri Mıntika Komutanı ile görüşmek istediğini belirtti. Bu sırada **Davut Önen** ve arkadaşları **Osman Ağa** ile **İbrahim (Bayraktar)**, Albay Norman’ın emrindeki bir subayın elinde onurluk (onurluk) içinde bulunan kaleye dikilecek Fransız bayrağını alarak, karşılıklı çekiştirip yırttılar. Bu hareket Norman’ı korkutmaya yetti. Tedirgin bir halde silahlı halkın arasından geçerek Mıntika Komutanlığına geçen Norman, Albay Kenan Bey’den şu karşılığı aldı:

“Ekselansları! Hükümetin elinde bir şey yok!.. Milli Kuvvetlerin tepeleri nasıl tutmuş olduklarını ve şehri ellerinde bulundurduklarını gördünüz. En iyisi Mardin’i bir an önce terk ediniz. Yoksa hayatınıza kasıt maksadıyla yapılacak bir hareketin mesuliyetini yüklenemem. Ayrıca Diyarbakır’a geçerken yolları tutmuş olan çetecilerin sağlığınıza bir ziyan verecekleri endişesi içindeyim...”

Gördüklerinden ve duyduklarından durumun ne derece tehlikeli olduğunu anlayan Norman, en akıllıca hareketin şehri bir an önce terk etmek olduğuna karar verdi. Mardin’den sağ salim çıkabilmekten başka bir şey düşünmeyen Norman, gitmeden önce **Amerikan Koleji Müdürü Miss Finengey**’i ziyaret etmek istedi. Binaya yaklaştığında, kapıda bekleyen Mişkin Mahallesi ileri gelenlerinden **Osman ve İbrahim (Amak)** ile karşılaştı. (Bu kolejin mülkiyeti şu anda Amak ailesine aittir.) Silahlarla mücehhez, sertlikleriyle ünlü Mişkeviler, şehri derhal terk etmesini istediler. Norman Belediye binasına geri döndü. Çanakkale Savaşları’nda bir kolunu kaybeden komutanlarından General Gouraud’nun belirttiği gibi, **“Şövalye ruhlu düşmanlar!”** Türklerin bu özelliğine yine tanık oldu. Şerefine verilen ziyafeti görünce şaşırды, ancak o kadar bitkindi ki; değil yemek yemek, ayakta duracak hali kalmamıştı. Ağzına bir lokma bile koymadan, bir an önce geri dönmek istedi. Gelirken İstasyon-Mardin arasındaki tepelere vuran Güneş ışığıyla parlayan süngüler aklına gelince, yanlarına güvenilir bir muhafız verilmesini talep etti. Kimse bu göreve yanaşmayınca, Yarbay Kenan Norman’ın refakatçisi olarak otomobile bindi. Otomobil Artukluların yazlık sarayı Firdevs (Ferdos) Kasrı’na yaklaştığında, seksen çeteci yollarını kesti. Çeteciler silahlarını Norman ve yanındakilere yöneltince, Yarbay Kenan önlerine geçerek, bağışlanmalarını rica etti. Korkudan sapsarı kesilen Fransızlara İstasyon’a kadar refakat eden Yarbay Kenan geri dönerken, tarihi bir dönüm noktasını aşmanın onur ve gururunu iliklerine kadar hissediyordu .

Bu olay Mardin’de hızla bir teşkilatlanma gereğini ortaya çıkardı. Teşkilatlanma işi Eyüp Önen’e verildi. O sırada Diyarbakır’da bulunan Elcezire Cephesi komutanı Albay Nihat (Anılmış) ile görüşen Eyüp Önen, bir tabur oluşturdu. Ancak ihtiyaç duyulmadığı için tabur herhangi bir harekette bulunmadı ve askerleri diğer cephelere gönderildi.

Şehirde askeri bir kuvvet olmadığını Fransızlar her an duyabilir ve güçlü kuvvetlerle geri dönebilirlerdi. Ancak bu ihaneti şehirde yaşayan hiçbir kimse yapmadı. Birlik ve beraberlik içinde kenetlenen halk, kendi inancına göre

şükür duaları etti. Bu konuda yazılı bir kaynağın bulunmamasının nedeni bu “ketumiyet” (sır saklama, gizlilik) olmuştur. Dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılan **Mardin’in Kurtuluş Destanı**, aydın her Mardinlinin belleğinde, birlik ve beraberliğin önemini pekiştirerek yaşamaya devam etmektedir .

5-Mardin’in Kurtuluşu Nasıl Onur Gününe Dönüştürüldü?

21 Kasım’da TBMM, Atatürk ve 23 arkadaşına İstiklal Madalyası verdi. Gazi Mustafa Kemal Atatürk madalyasını Mardin’in asil ve kahraman halkına armağan etmiş ve Mardin, madalyanın verildiği tarihi **Kurtuluş Günü** olarak kabul ederek her yıl düzenli olarak kutlamıştır.

Ancak 2011 yılında dönemin Mardin Valisi Turhan Ayvaz, Artuklu Üniversitesi’nin **FETÖ ile iltisaklı sözde bilim adamlarının** telkinleriyle İzmir Belediye Meclisi’nin aldığı bir kararla Mardin’in kurtuluş gününü **Onur Günü** olması yönünde karar almıştır. O günden bu yana bu karar yürürlükte olması oldukça hazindir. O günün Valisi, bugün Vilayet internet sitesinde yok sayılarak ismi kaldırılmıştır. Bu durumun neden sorgulanması gerektiği açıkça ortadadır.

II-İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Mardin Vekilleri

23 Nisan 1923 tarihinde açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, Diyarbakır Vilayeti’ne bağlı Mardin Sancağı’ndan (Liva) diğerlerinde olduğu gibi aşağıda belirtilen beş üye seçilmiş ve gönderilmiştir.

1. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Mardin Milletvekilleri

1. Hasan Tahsin Arık
2. Mehmet Necip Güven
3. Esat Önen
4. İbrahim Turhan
5. Mithat Uysal
6. Mehmet Derviş Ural

Bunların dışında, **18 Mart 1920**'de İstanbul'da toplanan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın İngilizler tarafından dağıtılması üzerine Ankara'ya gelen ve yeni meclise katılan Mardin Mebusu **Musazade Mithat Bey'i** de dahil ederek, Mardin ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde **6 Milletvekili** ile temsil edilmiştir .

1-1921 Anayasası ve Saltanatın Kaldırılması

1921 Anayasa Taslağı, Atatürk'ün yönlendirmesiyle Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde özel bir encümende incelendikten sonra görüşülerek kabul edilmiştir.

21 Ocak 1921 tarihli ve 85 sayılı “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” adını taşıyan bu Anayasa, milli egemenlik ilkesine dayalı yeni bir devlet kurmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kanunlar gibi genel usule göre görüşülmüş olması, nitelikli çoğunluk aranmaması ve değişiklikle ilgili katılaştırma tekniği içermemesi sebepleriyle **“esnek (yumuşak) anayasa”** olarak nitelenen 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, aynı zamanda sadece 24 maddeden oluşan kısa metni sebebiyle **“çerçeve anayasa”** olarak sınıflandırılmaktadır. Kuvvetler birliğine dayalı **“Meclis hükümeti”** sistemini benimsemiş olan 1921 Anayasası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sürekli toplantı halinde olmasını öngören Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun 1. maddesine atıf yapmıştır . Anayasanın orijinal metni, T.B.M.M. Kütüphanesi 3. Tertip Düstur, Cilt:1, 196. Sayfasında yayımlanmıştır .

2-Saltanatın ilgasına (kaldırılmasına) dair olan 1 Kasım 1922 tarihli kanunun metni şöyledir:

“Teşkilat-ı Esasiye kanunu ile Türkiye halkı, hukuk-u hâkimiyet ve hükümransisini, mümessil-i hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyet-i maneviyesinde, gayr-i kabil-i terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile ve bilfiil istimala ve irade-i milliyeye istinat etmeyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle misak-ı millî hudut dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinden başka şekl-i hükümet tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı, hükümet-i şahsiyeye müstenit olan İstanbul'daki şekli hükümeti 16 Mart 1920 tarihinden itibaren ve ebediyen tarihe muntakıl addetmiştir.

Hilafet, Hanedan-ı Âli Osman'a ait olup, hilafete Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hanedanın ilmen ve ahlaken erşed ve eslah olanı intihap olunur.

Türkiye devleti, makam-ı hilafetin istinatgâhıdır.” (Dayanacak, güvenecek, sığınacak yer, dayanak.)

Bazı politikacılar ise; “Hilafet aynı hükümdür, hilafetin hukuk ve görevini iptal etmek hiç kimsenin, hiçbir meclisin elinde değildir” diyerek, Halife’yi, Padişah gibi yaşatmak istiyorlardı. Bu durum, hilafet kurumu hakkında bir an önce önlem alınmasını gerektiriyordu. Fakat Mustafa Kemal Paşa’yı hilafetin kaldırılması için zorlayan önemli sebep, Halife mevcut oldukça Türkiye’de yapılması zorunlu olan sosyal ve laik karakterdeki devrimlerin yapılamayacağı gerçeği idi .⁴¹

41 Bölüm kaynakları : [1] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 656, ISBN: 975-585-622-6. [2] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 656, ISBN: 975-585-622-6. [3] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 656, ISBN: 975-585-622-6. [4] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 657, ISBN: 975-585-622-6. [5] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 657, ISBN: 975-585-622-6. [6] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 657, ISBN: 975-585-622-6. [7] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 657, ISBN: 975-585-622-6. [8] Ayten Başabaş Dirier, <http://www.aytendirier.com/blog/blog>. [9] Ayten Başabaş Dirier, <http://www.aytendirier.com/blog/blog>. [10] Ayten Başabaş Dirier, <http://www.aytendirier.com/blog/blog>. [11-14] Ayten Başabaş Dirier, <http://www.aytendirier.com/blog/blog>. Ayrıca bkz: <http://www.artukluhaber.net/yazar-mardin>. Bölüm kaynakları : [15] TBMM Milletvekilleri listesi: <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz> . [16] I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Em. General Dr. Yavuz Ölçen, s. 663, ISBN: 975-585-622-6. [17] Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Sayfası: <https://anayasa.tbmm.gov.tr/1921.aspx>. [18] T.B.M.M. Kütüphanesi 3. Tertip Düstur, Cilt:1, s. 196. [19] Osmanlı 700 Yıl Tarih Sitesi: <http://www.osmanli700.gen.tr/olaylar/olayh4.html>.